

Arhim. Iustin Câmpanu

**Mănăstirea Secu,
o veche și nestinsă candelă
în Munții Neamțului**
- monografie -

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2021

Cuprins

Introducere	9
Capitolul I: Mănăstirile, vetre de credință și lumină	13
1. Începuturile monahismului în Ortodoxia românească	13
2. Începuturile și răspândirea monahismului în zona Neamțului	14
3. Primii pustnici pe Valea Secului	15
4. Schitul lui Zosima	17
5. Egumenul Dosoftei	24
Capitolul II: Repere istorice și geografice	29
1. Înscrierea mănăstirii în situația socio-culturală și religioasă a Moldovei secolului al XVII-lea	29
2. Așezarea geografică a mănăstirii	31
Capitolul III: Întemeiere, istoric	33
1. Întemeierea Mănăstirii Secu. Istoric	33
2. Ctitori și binefăcători ai mănăstirii	44
3. Din ce neam proveneau Nestor și Mitrofana	47
4. Cariera politică a lui Nestor Ureche	51
5. Pomelnicul mare al mănăstirii	60
6. Marele dezastru din 1821 de la Mănăstirea Secu	61
7. Alte evenimente importante din viața mănăstirii	73

Capitolul IV: Schituri dependente de-a lungul timpului 75

- 1. Mănăstiri închinat** 75
  - 1.1. Mănăstirea „Sfântul Nicolae”
din Cetatea Neamțului 75
  - 1.2. Mănăstirea Lipova, județul Vaslui 80
- 2. Schituri închinat** 82
  - 2.1. Schitul Brătești, județul Roman 82
  - 2.2. Schitul Sihla, județul Neamț 82
  - 2.3. Schitul Sihăstria Secului, județul Neamț 85
  - 2.4. Schitul Nifon, județul Neamț 88
  - 2.5. Schitul „Sfânta Maria Magdalena”,
județul Neamț 90
  - 2.6. Schitul „Acoperământul Maicii Domnului”,
județul Iași 91
  - 2.7. Schitul „Sfântul Ilie”, județul Neamț 93

Capitolul V: Complexul arhitectural 95

- 1. Arhitectura Mănăstirii Secu** 95
- 2. Incinta mănăstirii** 97
  - 2.1. Turnul clopotniță 99
  - 2.2. Biserica 100
    - 2.2.1. Pictura bisericii (particularități iconografice
și stilistice) 105
      - 2.2.1.1. Interiorul 105
      - 2.2.1.2. Exteriorul 106
    - 2.2.2. Catapetasma 109
    - 2.2.3. Candelabre 111
    - 2.2.4. Sfinte Moaște prezente în biserică 113
    - 2.2.5. Icoana Maicii Domnului „Cipriota” 118
  - 2.3. Paraclisul „Adormirea Maicii Domnului” 120

2.4. Paraclisul „Sfântul Nicolae”	122
2.5. Biserica „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul”	125
2.6. Clopotele mănăstirii	127
2.7. Mormintele din jurul bisericii	128
Capitolul VI: Patrimoniul	133
1. Colecția de obiecte bisericești: broderie, orfevrărie, icoane	133
2. Biblioteca „Sfântul Ierarh Varlaam”	150
3. Arhiva mănăstirii	153
Capitolul VII: Canonizări de sfinți în Mănăstirea Secu	155
1. Sfântul Ierarh Varlaam, Mitropolitul Moldovei	155
2. Sfântul Ierarh Ioan de la Râșca și Secu	157
Capitolul VIII: Personalități bisericești care au viețuit în Secu	163
1. Sfântul Paisie Velicovski	163
2. Viețuitori din Mănăstirea Secu în scaunele vlădicești ale Mitropoliei Moldovei	168
2.1. Mitropolitul Ghedeon	168
2.2. Mitropolitul Sava	170
2.3. Mitropolitul Misail	171
2.4. Mitropolitul Sofronie Miclescu	172
2.5. Episcopul Mitrofan	175
2.6. Episcopul Gheorghe	177
2.7. Episcopul Varlaam	178
2.8. Episcopul Iorest	179
2.9. Episcopul Ghedeon	179
2.10. Episcopul Amfilohie	182

3. Egumenii și stareții cei mai importanți ai Mănăstirii Secu în decursul vremii	184
3.1. Nifon Udrea Troțușanul	184
3.2. Arhimandritul Ilarion Bălăiță	187
3.3. Arhimandritul Dionisie Udișteanu	187
3.4. Arhimandritul Gherontie Ștefan	189
3.5. Arhimandritul Irineu Ilie	189
4. Călugări cu viață îmbunătățită din secolul al XX-lea	190
4.1. Ieroschimonahul Vichentie Mălău	190
4.2. Ieroschimonahul Antim Găină	192
5. Viețuitori ai mănăstirii participanți în Războiul de Independență	193
6. Viețuitori ai mănăstirii participanți în Primul Război Mondial	195
7. Decretul 410/1959 și Mănăstirea Secu	198
Capitolul IX: Restaurări ale complexului monahal	205
1. Spălarea picturii în 1924	205
2. Lucrările de restaurare din perioada 1958-1984	205
3. Restaurarea picturii și a catapetesmei din perioada 2000-2002	208
Capitolul X: Pelerini și oaspeți la Mănăstirea Secu	211
Capitolul XI: Bibliografie	221
Capitolul XII: Trecut și prezent în imagini	229

Introducere

Mănăstirile noastre, presărate pe întreg pământul țării, sunt comorile de cultură, artă și civilizație ale neamului nostru creator de incontestabile valori, mărturii grăitoare ale unui trecut bogat în oameni de ispravă și fapte pilduitoare.

Neamul nostru, conștient de rostul său în lume, și-a împletit întreaga sa viață, iubirea de lege și moșie, cu viața și dezvoltarea Bisericii strămoșești.

Mănăstirile în toate timpurile au slujit ca locașuri de adăpost și reculegere pentru cei care au părăsit lumea și și-au închinat viața singurătății, lăudând puterea cea nemărginită a lui Dumnezeu, dar mai cu seamă au slujit ca locașuri de mângâiere în necazuri și în dureri, iar în vremurile de restriște și jale, mănăstirile au fost cetăți de apărare.

Mulțimea de cărți și manuscrise ce s-au mai putut păstra și se mai găsesc în bibliotecile și muzeele mănăstirilor ne arată cât de înflorită era școala mănăstirească și cât de iubitori de cultură și de frumos erau călugării.

Aceste lăcașuri de închinare, de jertfă și de întărire a sufletului omenesc, născute din evlavia și dărnicia românească, au luat parte la toate durerile și bucuriile neamului românesc. În vremurile de încercare, mulțimea necăjită în mănăstiri a găsit întărirea spirituală și ajutorul material; iar când s-a așezat în țară și între popoarele vecine pacea și liniștea, aceeași mulțime din sânul neamului românesc se îndreaptă către mănăstiri ca să aducă laudă și mulțumire lui Dumnezeu pentru toate.

Din materialele pe care le-am cercetat am observat că există o foarte mare dorință din partea creștinilor, fie ei clerici sau laici,

de a afla cât mai multe informații despre viața monahală, modul în care aceasta a luat ființă și mai ales, învățăturile pe care părinții îmbunătățiți le-au lăsat ca mărturie și totodată ca exemplu de viețuire îngerească la modul cel mai desăvârșit posibil acelor vremuri.

Am ales ca temă pentru lucrarea de licență alcătuirea unei monografii cu titlul: *Mănăstirea Secu, o veche și nestinsă candelă în Munții Neamțului*, sub îndrumarea Preacucernicului Părinte Profesor Doctor Ion Vicovan, profesor la catedra de Istoria Bisericii Ortodoxe Române și Prodecanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași.

Motivul pentru care am ales această temă este convingerea mea în importanța studiului istoriei dezvoltării vieții religioase a poporului nostru, mănăstirile fiind dintotdeauna focare de rugăciune, muncă și de luptă în fața ispitelor. Înaintașii noștri sunt pentru noi pildă de smerenie și răbdare în necazuri, motiv pentru care întocmirea acestei lucrări ce se vrea a fi o imaginară „călătorie în timp”, nu poate fi decât un prilej de a admira dragostea și vitejia călugărilor și a ne însufla curajul necesar să continuăm această strădanie de a conserva patrimoniul național moștenit.

Până în prezent, despre Mănăstirea Secu s-a scris foarte puțin, cele mai importante dintre lucrări fiind cele ale Ieroschimonașului Andronic Popovici, ale Arhimandritului Dionisie Udișteanu și ale Protosinghelului Macarie Ciolan. Toate aceste trei lucrări tratează diferite aspecte din istoria Mănăstirii Secu, dar nu într-un stil unitar. Astfel, meritul lucrării de față este acela că a strâns într-un tot unitar toată informația răspândită în diferite cărți și studii, aducând și informații noi, desprinse din materialul bibliografic cercetat.

Noutatea lucrării de față constă în relatarea unor evenimente foarte importante din viața mănăstirii, ce nu au mai fost abordate până acum, și anume: participarea unor viețuitori ai

mănăstirii în Războiul de Independență și în Primul Război Mondial; urmările aplicării decretului cu numărul 410 din 1959 în Mănăstirea Secu, restaurarea picturii și a catapetesmei din perioada 2000-2002, proclamarea canonizării a doi sfinți: a Sfântului Ierarh Varlaam, Mitropolitul Moldovei, și a Sfântului Ioan de la Râșca și Secu.

Pentru elaborarea lucrării de față am consultat diferite manuscrise, lucrări, studii și articole, pe care le-am anexat la bibliografie. Cele mai reprezentative lucrări care m-au ghidat în alcătuirea prezentei teze au fost: *Istoria Sfintei Mănăstiri Secul (Xiropotamul), de la începutul ei în anul 1560, până la 1775* – lucrare scrisă de Ieroschimonahul Andronic Popovici; *Graiul evlaviei străbune* – lucrare scrisă de Arhimandritul Dionisie Udișteanu și *Mănăstirea Secu* – lucrare scrisă de Protosinghelul Macarie Ciolan. Desigur că și celelalte lucrări și studii m-au ajutat la alcătuirea prezentei lucrări, pe care mi-am dorit-o cât mai bine documentată.

Nu pot încheia această scurtă introducere fără a aduce mulțumiri conducătorului meu științific, Părintelui Profesor Universitar Doctor Ion Vicovan, care mi-a călăuzit pașii în cunoașterea și înțelegerea istoriei mănăstirii mele de metanie, ajutându-mă să conștientizez importanța studierii temeinice a acestei discipline pentru formarea teologică a unui viitor preot.

Mulțumesc de asemenea și Preacuviosului Părinte Stareț al Mănăstirii Secu, Arhimandritului Vichentie Amariei, care mi-a acordat încrederea Sfinției Sale, binecuvântându-mă și încurajându-mă să duc la bun sfârșit această monografie.

Capitolul I

Mănăstirile, vetre de credință și lumină

1. Începuturile monahismului în Ortodoxia românească

În întreaga sa istorie, monahismul românesc a cunoscut forme diverse, de la pustnici, ale căror origini se află în pustia Egiptului sau Palestinei, până la marile comunități, disciplinate prin regulile Sfântului Pahomie sau ale Sfântului Vasile. Monahul, fie că trăiește singur, fie că trăiește în comunitate, este un martor și un profet al împărăției ce va să vină. Funcția sa este una harismatică, destinată să slujească Bisericii și lumii.¹

Monahismul românesc este anterior celui din țările învecinate. Dacă în Bulgaria, Rusia, Serbia, țări creștinate în secolele IX-X, monahismul datează din această perioadă, atunci, pe teritoriul țării noastre, monahismul credem că a apărut odată cu creștinarea poporului român, în primele secole ale primului mileniului.

Toponimia localităților, numele munților, dealurilor, văilor, poienilor, pâraurilor și a peșterilor care au o inspirație monahală, confirmă existența unui monahism foarte vechi, care a început mai întâi în Dobrogea, extinzându-se mai apoi pe tot teritoriul țării².

---

¹ Jean Meyendorff, *Biserica Ortodoxă ieri și azi*, traducere de Cătălin Lazurca, Editura Anastasia, București, 1996, p. 71.

² Pr. Ion Vicovan, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Trinitas, Iași, 2002, pp. 137-139.

Sfântul Nicodim de la Tismana și ucenicii săi au avut un rol foarte important în organizarea vieții monahale, după modelul cenobitic, al vieții de obște, înlocuindu-se modelul idioritm al comunităților mici, cu mănăstiri mari, zidite din piatră, în care obștile călugărești cu mai mulți părinți lucrau și se rugau împreună.

2. Începuturile și răspândirea monahismului în zona Neamțului

Știri referitoare la modul în care viețuiau călugării din zona Neamțului înainte de anii 1400 nu s-au păstrat. Cert este că exista viață monahală pe aceste meleaguri, dar nu știm dacă trăiau în comunități mici, izolate, sau într-o mănăstire cu obște numeroasă, cu rugăciune și muncă în comun. Cel mai probabil, așezarea monahală de la Neamț era o mică sihăstrie, cu o bisericuță din lemn, organizată sub forma unui schit, în poiana unde mai târziu s-a construit cetatea actuală a mănăstirii.

Primele așezări monahale în zona Neamțului sunt atestate încă din secolul al XIV-lea.

Inscripția de pe un clopot de la Mănăstirea Neamț în care se spune că este turnat din materialul unui „clopot făcut la 1393 de domnul Ștefan cel întâi care s-au topit la arderea Mănăstirii Neamțu la 1862 noiembrie 20”, dovedesc existența vieții monahale la sfârșitul secolului al XIV-lea în această zonă.³

Primul document scris ce ni s-a păstrat despre Mănăstirea Neamț este actul din 7 ianuarie 1407, din vremea lui Alexandru cel Bun (aprilie 1400 – ianuarie 1432), dat de „Vlădica Iosif”, ruda apropiată a lui Petru Mușat, ajuns primul mitropolit al Moldovei. Acest act arată că la data pomenită, Mănăstirea Neamț era

---

³ Constantin Prisnea, *Mănăstirea Neamț*, Editura Meridiane, București, 1964, p. 23.

înzestrată cu două sate dăruite de către Petru Mușat, două mori, două vii și mai avea și cărți, odăjdii și vase. Faptul acesta vine să confirme existența ei cu un personal destul de numeros încă la acea dată, ceea ce dovedește că mănăstirea exista cu mult înainte.

În același act, Mitropolitul Iosif al Moldovlahiei și cu Alexandru Voievod hotărâu ca Mănăstirile Neamț și Bistrița să fie nedespărțite una de alta. Acest lucru ne arată că la acea dată aceste două așezări monahale aveau o viață organizată și erau sub oblăduirea chiriarhală – canonică a acestui mitropolit.⁴

Primele biserici din piatră la Mănăstirea Neamț au fost zidite de Petru Mușat și mai apoi de Ștefan cel Mare⁵.

3. Primii pustnici pe Valea Secului

Ieroschimonahul Andronic Popovici, cunoscut și ca Andronic Duhovnicul, fost viețuitor al Mănăstirii Neamț la jumătatea secolului al XIX-lea și apoi întemeietor al Mănăstirii Noul Neamț din Basarabia, vorbind despre semnele hotarului Mănăstirii Secu, pomenește de chiliile unor pustnici, numindu-le ca semne ale hotarelor: „chilia lui Prohor, chilia lui Veniamin, chilia lui Chiriac, chilia lui Visarion, chilia lui Ștefan, chiliile lui Spiridon, colibița lui Aftanasie Trohan, și altele”⁶.

Aceste chilii se aflau pe locul unde mai târziu s-a întemeiat schitul lui Zosima, ele fiind primele așezări monahale pe Valea

---

⁴ Diacon Ioan Ivan și Preot Scarlat Porcescu, *Mănăstirea Neamț*, editată de Mitropolia Moldovei și Sucevei, Iași, 1981, p. 19.

⁵ Constantin Prisnea, *op. cit.*

⁶ Ieroschimonah Andronic Popovici, *Istoria Sfintei Mînăstiri Secul (Xiropotamul), de la începutul ei în anul 1560, până la 1775, scrisă după documente de sfinția sa părintele Andronic dohovnicul din sfînta Mînăstire Neamțu, la anul 1862, iar acum copiată, adaosă și prelucrată de smeritul arhiereu Narcis Crețulescu, tot din acest sobor al Mînăstirii Neamțu, la anul 1888/9*, mss. 5692 în Biblioteca Academiei Române, p. 2.

Pârâului Secu. Acești pustnici veniseră din Mănăstirea Neamț, care era cea mai apropiată mănăstire la acea vreme.

Andronic Duhovnicul menționează faptul că fiecare pustnic era stăpân, proprietar pe pământul pe care era chilia lui, pustnicii respectând locul celuilalt⁷.

Un alt pustnic care s-a nevoit pe valea Pârâului Secu este Cuviosul Daniil Sihastrul, care a fost călugărit la Mănăstirea Sfântul Nicolae din Rădăuți și tuns ieroschimonah în Mănăstirea Sfântul Lavrentie. Datorită faptului că avea foarte mulți ucenici, fiind duhovnic iscusit, în scurt timp și-a pierdut liniștea după care tânjea atât de mult, ceea ce l-a determinat să se retragă la pustie pe Valea Pârâului Secu, la începutul secolului al XV-lea, apoi într-o grotă aproape de locul în care mai târziu s-a construit Mănăstirea Putna⁸. Pe la 1451, după moartea lui Bogdan Voievod, devine duhovnicul lui Ștefan cel Mare (aprilie 1457 – iulie 1504), căruia îi proorocește că va ajunge voievod, lucru ce s-a întâmplat în 1457⁹.

Asta înseamnă că până în 1450, Cuviosul Daniil Sihastrul a viețuit pe Valea Pârâului Secu.

Toți acești pustnici: Prohor, Veniamin, Chiriac, Visarion, Ștefan, Spiridon și Daniil Sihastrul, atestă viață călugărească pustnicească pe Valea Secului în secolul al XV-lea.

Două evenimente din a doua jumătate a secolului al XV-lea relatate de Ieroschimonahul Andronic, pe care le-a aflat din arhiva Mănăstirii Neamț, atestă existența Mănăstirii Secu înainte de anul 1500. Astfel:

– în data de 12 iulie 1464 Ieromonahul Arsenie, egumenul Mănăstirii Agapia Veche, a avut o gâlceavă cu Cetatea Neamțului pentru o casă cu livadă, despre care unii cred că ar fi fost mai

---

⁷ *Ibidem*.

⁸ Emil Preda, *Dicționar al Sfinților Ortodocși*, Editura Lucman, fără an, p. 71.

⁹ *Ibidem*, p. 72.

întâi a Mănăstirii Secu. Acest lucru reiese dintr-un document din arhiva Mănăstirii Neamț, act netrecut în inventarul general¹⁰;

– în data de 29 decembrie 1498, Ieromonahul Isaia, egumenul Mănăstirii Agapia Veche, a avut o gălceavă pentru muntele de hotar cu Mănăstirea Secu. Acest lucru reiese dintr-un document aflat în arhiva Mănăstirii Neamț, trecut în inventar la numerele 46 și 47¹¹.

4. Schitul lui Zosima

Schitul lui Zosima a fost întemeiat de pustnicii care au viețuit pe Valea Pârâului Secu, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, de către Ieroschimonahul Zosima, din lemn¹².

Schitul cu temelia de piatră a fost întemeiat de Domnul Moldovei, Petru Rareș Voievod (ianuarie 1527 – septembrie 1528 și februarie 1541 – septembrie 1546).

Prima atestare documentară despre existența acestui schit este inscripția veche slavonă, care a fost pusă în firida din poarta mănăstirii unde este acum icoana Sfântului Ioan Botezătorul. Unul din călugării Mănăstirii Secu, Protosinghelul Epifanie Acatrinei, a mărturisit că frate fiind, în anul 1912 a dat acea inscripție jos, distrugând-o, în vremea starețului Partenie Antohi, care mai apoi a și fost schimbat din funcție din acest motiv¹³. Inscripția este următoarea: „Această mănăstire o zidi Petru Voevod, în anul 7038 (1530) și s-a îngrădit cu zid după moartea lui de doamna lui Elena și cu fii Ion Iliăș Voevod, Ștefan și Constantin în anul 7058 luna Sept. 4 (1550)”¹⁴. Această

---

¹⁰ *Ibidem*, p. 178.

¹¹ *Ibidem*, p. 179.

¹² Arhimandrit Dionisie Udișteanu, *Comori de artă și cultură*, vol. II, manuscris dactilografiat, Biblioteca Mănăstirii Secu, 1966, p. 2.

¹³ *Ibidem*, p. 25.

inscripție a fost citită și tradusă de episcopul Melchisedec al Romanului, care greșește însă în însemnările sale, din neatenție probabil, spunând că se află pe peretele dinspre miazăzi al mănăstirii¹⁵.

Din acea inscripție reiese că Schitul lui Zosima a fost restaurat pe temelie de piatră de Petru Rareș la 1530 în domnia lui cea dintâi, și împrejmuit cu ziduri de piatră la 1550, de către Elena Rareș cu fiii săi: Iliăș, Ștefan și Constantin, voievozi¹⁶.

Din vechiul schit se mai păstrează numai podul de piatră, numit de bătrânii din mănăstire „Podul lui Ștefan Vodă”, care se crede a fi fost poarta de intrare în schit; pilonii de la marginea podului întăresc această presupunere¹⁷.

Primul document care menționează existența Schitului lui Zosima este cel emis de Petru Șchiopul (iunie 1574-noiembrie 1577; ianuarie 1578-noiembrie 1579 și septembrie 1582-august 1591) între anii 1582-1584. Conținutul documentului este următorul:

„Petru voevod, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovlahiei. Iată că domnia mea am dat și am miluit pe rugătorii domniei mele, Dosotheiu egumen și alți călugări care trăiesc în sfânta mănăstire numită Schitul Zosin, unde este hrumul Sfântului Ioan Botezătorul, cu acel loc și mănăstire, care este mai sus scris, Schitul lui Zosin. Și iarăși să aibă ei a ține sfânta mănăstire și tot locul, cât vor fi curățit, de unde au început ei să curățe, de la gurile Săcului, unde dau în Neamț și până unde vor fi curățit. Și nimeni să nu aibă nici o treabă cu ei și nici cu locul lor, ci să aibă ei a ține după cum a întocmit și episcopul

---

¹⁴ I. Minea, N. Grigoraș, Ing. Gh. Cojoc, *Din trecutul Cetății Neamț*, Tipografia Presa Bună, Iași, 1940, p. 46.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Arhimandrit Dionisie Udișteanu, *Comori de artă și cultură*, vol. II, p. 2.

¹⁷ Arhimandrit Dionisie Udișteanu, *Comori de artă și cultură*, vol. I, manuscris dactilografiat, Biblioteca Mănăstirii Secu, 1966, p. 5.

de Roman Agafton. Și altul să nu se amestece înaintea acestei cărți a domniei mele. Însuși domnul a spus... Scris în Iași... Andrei hatman a învățat. Barbă albă a scris”¹⁸.

Călugării de la Schitul lui Zosima au mai primit la 10 martie 1588 ca danie tot de la Petru Șchiopu, veniturile unei mori domnești de la Borcești pe râul Moldova¹⁹. Puțin mai târziu, la 24 octombrie 1589, primesc în același sat Borcești o prisacă închinată de monahia Praxia, pentru a fi înscrisă în marele pomelnic.

Această moară și prisacă, dimpreună cu pământul de la Gura Secului și până la schit, este toată averea călugărilor de pe Valea Secului până la 1602.

La 19 iulie 1594, Aron Vodă (octombrie 1592 – aprilie 1595) emite un act în care întărește călugărilor de pe Valea Secului stăpânirea asupra pădurilor de la Gura Secului și până sub Sihla, unde se despart două izvoare de apă, precizându-se totodată că hramul schitului este „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul” și nu „Tăierea Capului”.

Întrucât nu există documente anterioare celor emise de Petru Șchiopul referitoare la Schitul lui Zosima, am putea crede că Voievodul Petru Șchiopul este ctitorul schitului. Dar, în urma unei plângeri a călugărilor din Mănăstirea Agapia în frunte cu Mitropolitul Nicanor, adresată la data de 9 septembrie 1597 domnitorului Ieremia Movilă (august 1595 – mai 1600 și septembrie 1600 – iunie 1606), în care arătau că Schitul lui Zosima este construit pe pământurile lor, călugării de pe Valea Pârâului Secu au cerut să se dovedească acest lucru după actele de danie ale Voievodului Alexandru Lăpușeanu (septembrie 1552 – noiembrie 1561 și martie 1564 – martie 1568), și nu după cele

---

¹⁸ Alexandru I. Gonța, *Un așezământ de cultură de la Alexandru Lăpușeanu pe Valea Secului înainte de ctitoria lui Nistor Ureche: Schitul lui Zosin*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, XXXVIII (1962), nr. 9-12, p. 698.

¹⁹ *Ibidem*.

făcute mai târziu de Iancu Voievod, întrucât în acel moment mitropolit era chiar Nicanor, și deci actul ar fi putut fi falsificat.

În urma cercetărilor pe teren efectuate în data de 29 iulie 1604, la care au participat Agafton, episcopul de Roman, Theodosie, episcopul de Rădăuți, și Filotei, episcop de Huși, împreună cu Nestor Ureche și pârcălabul de Neamț, Domnitorul Ieremia Movilă a emis două documente de întărire a hotarelor, unul în data de 16 octombrie 1604 și celălalt la 20 aprilie 1605, în care a respins cererea agapienilor. În aceste documente se precizează că Dosoftei, starețul Mănăstirii Secu – ctitoria lui Nestor Ureche, „a arătat ispisoc de danie și miluire de la Alexandru Voievod și privilegiile de întărire de la Bogdan și Petru și Aron Voievod”²⁰.

Se observă din acest document că în urma prezentării de către starețul Dosoftei a unui act de danie și întărire emis de Alexandru Lăpușneanu pentru pământurile deținute de Schitul lui Zosima și întărit de Bogdan (martie 1568 – februarie 1572), de Petru Șchiopul și de Aron Tiranul, Ieremia Movilă a făcut dreptate călugărilor din Secu, respingând pentru totdeauna pretențiile neîntemeiate ale călugărilor din Agapia.

Putem considera astfel că Voievodul Alexandru Lăpușneanu este primul fondator al așezământului monahal de pe Valea Secului, deși acest act de danie astăzi nu mai există, el dispărând din arhive după 20 aprilie 1605, data când este menționat în actul lui Ieremia Movilă.

M. Drăgotescu afirmă că Schitul lui Zosima datează din 1564, fiind ctitorit de Alexandru Lăpușneanu în jurul unei biserițe de lemn construite mai înainte de Zosima, dar fără a argumenta această presupunere²¹.

---

²⁰ *Ibidem*, p. 701.

²¹ M. Drăgotescu, D. Bîrlădeanu, Gh. Bunghez, *Monumente istorice din județul Neamț*, Editura Meridiane, București, 1971, p. 81.

Cel care a argumentat data de 1564 ca data de ctitorire a Schitului lui Zosima a fost Ieroschimonahul Andronic, care, pe baza însemnărilor din Pomelnicul Mare al Mănăstirii, afirmă că un ieroschimonah cu numele Zosima, împreună cu câțiva ucenici ai săi, viețuitori din Mănăstirea Neamț, s-au retras pe Valea Pârâului Secu, pe la anul 1560, construind o biserică de lemn cu hramul „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul”, pe malul pârâului ce se numea Secu, sau Xiropotamul²².

Este curios faptul că Ieroschimonahul Andronic nu a știut de pisania amintită de Arhimandritul Dionisie Udișteanu în manuscrisul său, pisanie care a fost dată jos și distrusă abia la anul 1912.

Schitul lui Zosima a fost înzestrat la anul 1564, de George biv vel stolnic, împreună cu soția sa Anastasia, cu un vad de moară în Gura Putnei, în partea dinspre Apus, în satul Purcelești, hotărând ca să-l treacă în Sfântul și Marele Pomelnic al ctitorilor, pe el și tot neamul său, spre veșnica sa pomenire²³.

Voievodul Alexandru Lăpușeanu, auzind de petrecerea acestor monahi și de viața lor îmbunătățită, a dăruit Schitului lui Zosima câteva pământuri din moșiile Cetății Neamțului, întrucât acest schit era întemeiat pe domeniile acestei cetăți²⁴.

Această danie a fost întărită de Alexandru Lăpușeanu cu un hrisov în anul 1565, iar de fiul său Bogdan Voievod în anul 1568. Petru Voievod a întărit și el acest hrisov în anul 1573.

Urmașul lui Zosima la conducerea schitului a fost ales ca stareț și egumen Ieromonahul Dosoftei²⁵.

La 24 octombrie 1590, Monahia Epraxia a dăruit acestui schit toată averea sa și o prisacă cu stupi lângă Borcești, cu toate cele ce le-a avut, hotărând ca „acestea să fie în veci de veci ale

---

²² Ieroschimonahul Andronic Popovici, *op. cit.*, p. 3.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, p. 4.

acestui sfânt schit și călugării numaidecât să o scrie în pomelnicul cel mare și cel mic”. Acest lucru este consemnat de Petru Șchiopul în hrisovul său scris în limba sârbească.

La anul 1591, Voievodul Aron cu doamna sa Stana au dăruit Schitului lui Zosima satul Borcești și tot hotarul munților întru care era acest sfânt schit, întărind aceasta printr-un hrisov, ca să fie de veci ale acestor călugări²⁶.

La 14 iulie 1596, Ieremia Movilă Voievod dă o poruncă în limba sârbească lui Vasile, pârcălab de Neamț, să-i lase în pace pe călugării de la Schitul lui Zosima, să stăpânească tot satul Borcești, moara și prisaca, întrucât le-au fost dăruite mai demult.

La 11 iunie 1598, Ieremia Movilă Voievod dă două hrisoave în limba sârbească, prin care întărește Schitului lui Zosima ca să stăpânească în veci moara din Borcești și prisaca de acolo, fiind danii de mai dinainte²⁷.

Alexandru I. Gonța, încercând să explice cine a fost Zosima, îl identifică cu un personaj cu numele Zosin, care este întâlnit în documentele din timpul lui Petru Șchiopu ca având funcția de vistiernicel. Prima dată numele lui apare în actul din 1582 și ultima dată în actul din 1598. În documentele vremii el apare de mai multe ori, de cele mai multe ori vânzând o mare parte din averile lui. Astfel, la 23 iunie 1589 el vinde a patra parte din satul Crivești de la Strunga, lui Simion Stroici, mare vistiernic²⁸.

Sub Aron Voievod el trăia încă deoarece vinde jumătate din satul Selișteea – Ruși din ținutul Neamț, iar la scurt timp după această vânzare el este deja mort, căci pe 11 mai 1596, fiica lui, Ștefana, se afla în proces pentru cealaltă jumătate din satul Selișteea – Ruși, care nu fusese vândută, ci numai zălogită (amanetată) pentru suma de 1000 de zloți.

---

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ *Ibidem*, p. 5.

²⁸ *Documente privind istoria românilor – A. Moldova, veacul XVI*, vol. III, p. 435, apud Alexandru I. Gonța, *art. cit.*, p. 703.

Dintr-un alt act din luna mai 1597 reiese faptul că Zosin a mai vândut un loc din Frățești, ținutul Neamț, fără a se specifica însă și suma obținută.

Toate aceste vânzări arată că el a avut o nevoie urgentă de bani, probabil pentru înzestrarea schitului ce i-a purtat numele.

Arhimandritul Dionisie Udișteanu nu a fost de aceeași părere cu Alexandru I. Gonța, motivându-și poziția prin faptul că boierii din neamul Zosin aveau averi în ținutul Botoșanilor. Dacă ei ar fi vrut să aibă o ctitorie călugărească, nu ar fi cerut de la Voievodul Alexandru Lăpușneanu o bucată de pământ pe domeniul Cetății Neamțu, ci ar fi zidit o mănăstire pe moșiile lor, unde de altfel se știe că a existat un schit de călugări care se numea Zosin, în comuna Bălușeni²⁹. Schitul a fost reînființat în 1990 de Preafericitul Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, atunci Mitropolit al Moldovei și Bucovinei.

Arhimandritul Dionisie Udișteanu greșește în presupunerea că Schitul Zosin din județul Botoșani este întemeiat de Zosin vornicelul, atestat documentar la sfârșitul secolului al XVI-lea. Spunem acest lucru deoarece pisania săpată în lemn cu litere chirilice chiar deasupra ușii de intrare în biserica veche a Mănăstirii Zosin ne confirmă acest lucru, zicând: „Această Sfântă Biserică este făcută de D-lui Șatrariu Tudorache Bașută, care se cinstește cu Hramul Adormirea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, în zilele măriei sale Constantin Moruz, Voievod, în anul 1779, august, 1”³⁰.

Chiar dacă Zosin vistiernicelul nu a ctitorit Schitul Zosin din județul Botoșani, asta nu înseamnă în mod automat că a ctitorit un schit pe valea pârâului Secu.

Arhimandritul Dionisie Udișteanu crede că Zosima a fost un ieroschimonah de la Mănăstirea Neamț, conform mărturiei

---

²⁹ Arhimandrit Dionisie Udișteanu, *Comori de artă și cultură*, vol. II, p. XXIV.

³⁰ Ioan Rotundu, *Mănăstirea Zosin pusă în pericol de minți nepricepute*, în Jurnalul de Botoșani și Dorohoi, 6 iunie 2007.

călugărilor bătrâni de acolo și după tradiție, care s-a retras să pustnicească în această zonă la începutul secolului al XVI-lea³¹.

De aceeași părere sunt mai mulți istorici, începând cu Ieroschimonahul Andronic Popovici³² și Episcopul Melchisedec Ștefănescu³³. Ștefan Balș este de aceeași părere cu Alexandru I. Gonța, afirmând că cercetările acestuia au dat un cadru istoric legendei referitoare la întemeierea schitului de pe Valea Secului³⁴.

Nicolae Bulat demonstrează faptul că Zosin vistiernicelul era rudă cu Mitrofana, soția boierului Nestor Ureche³⁵. Acesta, văzând prigonirea călugărilor din schitul rudei sale, de către vecinii lor mult mai puternici de la Mănăstirile Agapia și Neamț, ce nu vedeau cu ochi buni dezvoltarea la hotarele lor a unei noi așezări monahale, s-a implicat în rezolvarea acestei probleme, reușind în anul 1605 să câștige toate procesele intentate de călugării de la Agapia Schitului lui Zosima deja desființat, prin construirea noii Mănăstiri Secu.

5. Egumenul Dosoftei

Pentru a afla cine a fost Egumenul Dosoftei, voi prezenta trei documente în care el este denumit în trei feluri diferite, și anume:

---

³¹ Arhimandrit Dionisie Udișteanu, *Comori de artă și cultură*, vol. II, p. 20.

³² Ieroschimonahul Andronic Popovici, *Istoria Sfintei Mănăstiri Secul...*, mss. 5692, p. 2.

³³ Melchisedec, Episcopul Romanului, *Notițe istorice și archeologice adunate de pe la 48 monastiri și Biserici antice din Moldova*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1885, p. 12.

³⁴ Ștefan Balș, *Mănăstirea Secu*, Editura Meridiane, București, 1966, p. 6.

³⁵ Nicolae Bulat, *Pan Coste Posadnic, Pârcălab de Soroca și urmașii săi*, în „Civilizația medievală și modernă în Moldova – Studii”, supliment „In memoriam Demir Dragnev” la „Revista de Istorie a Moldovei”, Editura Civitas, Chișinău, 2006, pp. 436-457.

Între 1585-1591, Petru, voievodul Moldovei, dăruiește schitului Zosin unde este egumen Dosothei, locul din jur cât va fi curățit începând de la gurile Secului unde dă în Neamț. Andrei hatman. Scrie Borodbela (Barbă Albă)³⁶.

La 24 octombrie 1589 (7098), într-un act eliberat la Iași, Petru, voievodul Moldovei, întărește schitului Zosim unde este nastavnic Dosothei ieromonah, o prisacă cu stupi lângă Borcești, dăruită de Praxia monahia pentru a o pomeni după moarte. Stroici mare logofăt. Scrie Andreico³⁷.

La 1 septembrie 1591 (7100), la Suceava, Serafim egumenul mănăstirii Neamț, cu întreg soborul mănăstirii, se împacă cu părintele și dascălul Dosothei al schitului Zosim, aflat la Secul³⁸.

Din aceste trei documente, observăm că Dosothei este denumit egumen, nastavnic și dascăl.

Termenul de *egumen* atribuit de cancelaria domnească unor conducători de mănăstiri, în Moldova feudală, deosebit de titlul de *stareț*, dat concomitent altor călugări din aceleași mănăstiri, are o cu totul altă semnificație decât cea de conducător al unei obști. Cuvântul *egumen* provine din grecescul *ηγουμενος ου*, care înseamnă conducător, dar și călăuzitor. Acest termen provine din verbul *ηγεομαι ουμαι*, care, ca și compusul său *χαυηγεομαι ουμαι* înseamnă a conduce, dar mai ales în sensul de a învăța, a explica, astfel formându-se termenul *χαθηγητης ου*, care înseamnă profesor în limba română.

Termenul de *nastavnic* provine din limba slavă și înseamnă tot profesor, la fel ca și cel de *διδασκαλος*, ce în limba greacă înseamnă tot profesor, adică un om învățat.

Termenii de egumen, nastavnic și dascăl îl arată pe Dosothei ca fiind conducătorul unei școli. Registre sau cataloage nu

---

³⁶ *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului*, vol. I, 1387-1620, București, 1957, pp.189-190.

³⁷ *Ibidem*, p. 208.

³⁸ *Ibidem*, p. 218.

ne-au rămas, și nici nu știm ce materii s-au predat aici. Presupunem că se preda literatura, gramatica, Sfânta Scriptura și muzica, la fel ca în alte școli din Moldova³⁹.

Actele în care se mai pomenește de schitul lui Zosima sunt următoarele:

La 1587 (7095) Petru, voievodul Moldovei, întărește mănăstirii ce se cheamă a lui Zosim, un loc, o mănăstioară, precum și cât va mai face curătură din pădure⁴⁰.

La 10 martie 1588 (7096), la Iași, Petru voievodul Moldovei dăruiește și întărește schitului Zosim o moară la Borcești. Voico logofăt. Scrie Nicoară⁴¹.

La 19 iulie 1594 (7102), la Iași, Aron voievodul Moldovei volnicește mănăstirea Secul să-și apere hotarul vechi, de la gura Secului și până sub Sihlă, unde se despart două izvoare de apă. Iar cine va îndrăzni să prindă pește în acel hotar „să știe că domnia mea îi va tăia mâinile”. Scrie Andrei pisar⁴².

La 5 mai 1596 (7104), la Suceava, Ieremia Moghilă voievodul Moldovei întărește monahilor schitului Zosin tot locul curățat de ei, din Gura Secului, unde dă în Neamț și până unde vor fi curățat așa după cum a întocmit Agafton, episcopul de Roman și după cum arată și privilegiul de la Petru voievodul Tamaș logofăt. Scrie Iacov⁴³.

La 14 iulie 1596 (7104), la Suceava, Ieremia Moghilă voievodul Moldovei poruncește lui Vasilie pârčalab de Neamț să lase mănăstirii Secul satul Borcești cu moară și prisacă. Damian vistier. Scrie Adam⁴⁴.

---

³⁹ Alexandru I. Gonța, *art. cit.*, p. 707.

⁴⁰ *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului*, p. 198.

⁴¹ *Ibidem*, p. 200.

⁴² *Ibidem*, p. 228.

⁴³ *Ibidem*, p. 234.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 235.

La 15 iulie 1596 (7104), Ieremia Moghilă voievodul Moldovei volnicește Mănăstirea Secul să-și apere hotarul vechi, din Gura Secului și până sub Sihla. Actul a fost eliberat din Suceava⁴⁵.

La 9 septembrie 1597 (7106), într-un act emis din Suceava, Ieremia Moghilă voievodul Moldovei scrie boierilor și slugilor domnești și oamenilor din jurul mănăstirilor Agapia și Secul să ia parte la cercetarea și alegerea hotarelor dintre cele două mănăstiri ce se va face de către arhimandritul Filoftei, egumenul Mănăstiri Galata și de către Vasile paharnic, pe temeiu ispisocului de la Alexandru voievod. Scrie Vasile⁴⁶.

La 22 iulie 1598 (7106), Ieremia Movilă voievodul Moldovei întărește egumenului Dosoftei de la Mănăstirea Secul, Poiana Rusului cu fâneț. Documentul este semnat și de Stroici, mare logofăt. Actul a fost eliberat din Suceava⁴⁷.

La 4 februarie 1599 (7107), Ieremia Moghilă voievodul Moldovei poruncește călugărilor de la mănăstirile Agapia și Neamț să nu mai supere pe călugării mănăstirii de la Pârâul Sec (Secul) până când le va trimite hotarnic spre a le alege hotarul. Semnează Ureche, mare vornic. Actul a fost eliberat din Suceava⁴⁸.

Din analiza acestor documente se observă că în afară de actul din 5 mai 1596, în toate actele de după 19 iulie 1594 este pomenită Mănăstirea Secu.

Dar, la 11 iunie 1598 (7106), la Suceava, Ieremia Moghilă voievodul Moldovei întărește schitului Zosima o prisacă lângă Borcești, dăruită de monahia Praxia, cu ispisoc de la Petru voievod. Actul este semnat și de Stroici mare logofăt și scris de Todosie⁴⁹.

Așa cum am văzut mai sus, monahia Praxia dăruise această prisacă în anul 1589 (7098), iar acum, după nouă ani, s-a întărit

---

⁴⁵ *Ibidem*, p. 235.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 240.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 246.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 248.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 245.

documentul de noul voievod, motiv pentru care presupunem că s-a trecut tot numele schitului pe seama căruia se făcuse donația mai înainte, adică schitul Zosima.

Tot la 11 iunie 1598 (7106), la Suceava, Ieremia Moghilă voievodul Moldovei întărește schitului Zosima, moara de la Borcești, care îi fusese dăruită mai înainte. Actul este semnat tot de Logofătul Stroici și scris de Todosie⁵⁰.

Întrucât această donație fusese făcută mai demult pe numele schitului lui Zosima, presupunem că acum, deși în acte anterioare s-a vorbit de Mănăstirea Secul, totuși în acest act de întărire a unei donații a fost trecut primul beneficiar al acesteia, și anume schitul lui Zosima.

La 2 decembrie 1598 (7107), din Suceava, Ieremia Moghilă voievodul Moldovei, scrie lui chir Nicanor fostul mitropolit și întregului sobor de la Mănăstirea Agapia să dea mănăstirii Secul fânul acesteia din Poiana Rusului până la facerea hotărniciei. Semnează Ureche ca mare vornic și scrie Nebojatco⁵¹.

La 15 aprilie 1599 (7107), la Suceava, Ieremia Moghilă voievodul Moldovei, volnicește mănăstirea Secul să-și pască oile și să-și facă stână pe braniștea care a fost a cetății Neamțului⁵².

La 3 iulie 1600 (7108), la Iași, Mihai voievodul Țării Românești, Ardealului și Moldovei, volnicește Mănăstirea Secul să-și apere fânațul de la aria cea veche până la chiliile Toptisului și de acolo la Gura Carpănului. Semnează și Ștefan, mare logofăt. Scrie Gligorie⁵³.

Acestea sunt actele referitoare la Schitul lui Zosima și Mănăstirea Secu până la 1602, după care schitul nu mai este pomenit, ci numai mănăstirea ctitorită de Vornicul Nestor Ureche și soția lui Mitrofana.

---

⁵⁰ *Ibidem.*

⁵¹ *Ibidem*, p. 247.

⁵² *Ibidem*, p. 250.

⁵³ *Ibidem*, p. 256.